

**ЗА СРЕБЪРНИЯ КУРШУМ
В БЪЛГАРСКИТЕ НАРОДНИ ПЕСНИ
С МОТИВ „ДЕВОЙКА СПАСЯВА МАЛТА“**

Снежанка Генчева

*Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей –
Българска академия на науките*

**ON THE SILVER BULLET
IN THE BULGARIAN FOLK SONGS
WITH A MOTIF “A VIRGIN RESCUES MALTA”**

Snezhanka Gencheva

*Institute of Ethnology and Folklore Studies
with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences*

The report examines the silver bullet as a common ground between Bulgarian folk songs with the motif “A Virgin rescues Malta” and those from the cycle about Stoyan Indzhe voivode, and traces its appearance and usage in our folklore. Furthermore, the report investigates the silver bullet theme analysed in the studies of Bulgarian traditional culture. The research presented here is based on the analysis of two groups of folk songs with 61 published variants from one group and 368 records from the other. The conclusion of this report is that for the first time in Bulgarian folklore the silver bullet was used as a special instrument in the songs about Indzhe voivode, from where it accidentally passed into the already existing songs about Malta and about Delyo voivode spreading in the same geographical area and circulating between the same singers and audience. Later, the silver bullet was included in the circle of beliefs and practices among Bulgarians related to the killing of vampires looks more like a late phenomenon from the end of the 20th century – the result of an influence external to the folk culture.

Keywords: Silver Bullet; Bulgarian Folklore; Malta; Suleyman Pasha; Indzhe voyvoda, Indzhe voivode.

В народна песен с мотив „девойка спасява Малта“, записана в с. Езерово, Първомайско (Моллов/ Mollov 2006 – 2012), царят възлага на своя генерал – *Силюман паша*, – да отиде в Малта касаба, малтенци да разбие, да вземе кралювата сестра и да му я доведе, за което ще го награди богато. Последният не е склонен да приеме поставената му задача и изразява опасенията си за нейното изпълнение:

– Царьо лъо, господарьо лъо,
как ще в Малта да идем,
кат са малтенци проклети:
децата, седемгодишни
от сребро куршуми леели,
юнакът в чело биели?!

Въпреки това повежда дружината си. Когато стигат до Малта, малтенци го съглеждат, изливат куршум от сребро и го прострелват в челото. Така загива Силюман.

В останалите 60 публикувани песни със същия мотив този епизод липсва. Това поставя въпроса дали първоначалният текст, варианти на който са разглежданата група песни¹, включва сребърен куршум като елемент от оръжията използвани в конфликта между царя султан и малтенци.

В англоезичната традиция сребърният куршум се свързва с демон и е единственото, което може да го убие (Guiley/Гайли 2004: 260), а *Silver bullet* е устойчив езиков израз, с който се обозначава и ефикасното решение на даден сериозен проблем². В българската наука се налага мнението за сребърния куршум като средство за елиминиране на вампири и върколаци³, без да се изследва исторически, а за руската и съветската, изглежда, е непознато явление⁴.

¹ Пълен анализ на всички 61 варианта вж. у Генчева/Gencheva 2019.

² Вж. напр. Farber/Фарбер 1998; Brown/Браун 2000: 148 – 149; Wilson/Уилсън 2019: 320.

³ Вж. напр. Старева/Stareva 2005: 288; Троева-Григорова/Troeva-Grigorova 2008: 260; Димитрова/Dimitrova 2013: 241. Тук е важно да се отбележи, че Д. Маринов не описва употреба на сребърен куршум като средство за унищожаване на вампири нито подобно вярване – Маринов/Marinov 1981: 309 – 313 (Вампир); 226 (Сребро). Споменава за случаи на убиване на вампири с куршум от Велес и от Битолско, които обаче изглеждат повече като продължение на традицията да се използва за тази цел продупчване и огън/вряща вода или масло – пак там, стр. 312 – 313; вж. и Матов/Matov 1893: 130. Ангелов/Angelov 1895: 127 говори само за попарване и изгаряне. За огън и изгаряне на вампири в България пише и С. Герлах на 19 август 1577 г. (Герлах/Gerlah 1976: 207). А И. Блъсков разказва за пробождане с глогов кол, на което е свидетел в с. Айдемир, Силистренско, в средата на XIX в. (Блъсков/Blaskov 1907: 141 – 142). И. Георгиева също не споменава сребърен куршум като средство за унищожаване на вампири (Георгиева/Georgieva 1983: 153 – 163). Връзката сребърен куршум – вампир в българската традиционна култура виждаме във въпросник от края на XX в., в който въпросите са от затворен тип (с предварително дадени отговори, между които интервюираните да направят избор): „По какъв начин става унищожаването на вампи-

За първи път изразът „сребърен куршум“ със значение „нещо, което функционира като магическо оръжие; единственото, което действително решава продължително съществуващ проблем“ е употребен самостоятелно през 1806 г. (MWD/МУД). Житейската история, която ражда тази асоциация, обаче се случва в граничната зона на Оверн и Лангедок 40-ина години по-рано (вж. Grant/Грант 1877: 249). През 1764 г. в района Жеводан започват да се случват убийствени нападения от огромен звяр (GF/ГФ 1765a: 84; Fabre/Фабре 1901: 7)⁵. Мъжете обикновено са на полето или в гората с коса, брадва или друго сечиво, с което отблъскват чудовището, но жените и децата в следващите три години дават над 100 загинали и много повече ранени⁶. Хищникът е ликвидиран на 19 юни 1767 г. с изстрел от мускет (GF 1767: 258).

През целия период пресата във Франция, Нидерландия, Белгия и Англия отразява широко нападенията на звяра⁷. Мълвата разнася раз-

*рите?може да бъде застрелян; може да бъде убит само със сребърен куршум; убиват го, като замахват с лява ръка; може да бъде убит с игла, трън от глог или друго острие...“ (Анчев/Anchev 1990: 89; също и Анчев/Anchev 1993: 14; Анчев/Anchev 2008: 47). Такова вярване сред българи мохамедани е регистрирано през 1992 г. в с. Седларци, обл. Кърджали (Троева-Григорова/Troeva-Grigорова 2003: 69 – 70). За българския фолклор Р. Ангелова отбелязва, че „[м]отивът за загиване от сребърен куришум е свързан с народното вярване за **хора** [подчертаването е мое – С. Г.], които можело да бъдат убити само с куршум, отлят от сребро“ (Райчев, Ангелова/Raychev, Angelova 1973: 123).*

⁴ Вж. напр. Токарев/Tokarev 1982, Мелетинский/Meletinskiy 1990 – и в двата тома липсва статия за *сребърен куршум* или *куришум от сребро*; вж. и Георгиева/Georgieva 1983: 161.

⁵ Авторът е абат.

⁶ Общият брой на нападенията е около 250 (Robert/Роберт 2022: 111 – 124).

⁷ Вж. напр. GF/ГФ 1765a, b; GF/ГФ 1767; TLM/ТЛМ 1765: 215. Разказите, слуховете и легендите бързо превземат вниманието и интереса на хората и биват до-развивани от съответната национална традиция. Така например, в селцето Есперанс в щата Ню Йорк в началото на XIX в. е убита францужойка, вдовица на гренадир от Наполеоновите войни, обвинена в мамничество и магьосничество от проведеното в църквата селско събрание, на което тя не успява да се защити поради незнание на езика на местната общност. Екзекуторите застрелват *Магьосницата от Есперанс* с куршум, излят от сребърна лъжица за чай през отворения прозорец, докато тя готви, а децата ѝ играят около нея – NYCG/НЙСГ 1940: 418; Hendrix/Хендрикс 1994: 84. Със сребърен куршум в челото приключва живота си Х. Кристоф, президент (1807 – 1811) и крал (1811 – 1820) на Хаити (Kretchik/Кречик 2016: 15), – държава, която до 1804 г. е френска колония. На 1 юни 1846 г. канадският художник П. Кейн среща индианци, преследвачи на лудоеди, които го уверяват, че само сребърен куршум може да унищожи такива хора (Kane/Кейн 1859: 59) (в района има френски религиозни мисионери). За

казите за случващото се и в района възникват множество легенди – цикълът за звяра от Жеводан, които добиват голяма популярност и извън Франция (Genner/Генеп 1924: 35), а сред тях и такива за ликвидирането му със специален куршум, който го уцелва в сърцето⁸. По това време Франция, Англия и Нидерландия имат в османската столица свои посланици⁹, което е предпоставка освен чрез печатните издания пренасянето в империята на информацията за събитията да става и чрез дипломатите. Във владенията на султана обаче пребивават и голям брой търговци, лечители, както и представители на други професии (а и авантюристи), с които пътуват и легендите. При придвижването и престоя си те са в преки контакти с местното население, нерядко имат водачи българи, минават през български села, хранят се и нощуват в български домове¹⁰, общуват с домакините си. Това е друг начин разказите за далечни народи и събития да стигнат и до нашите земи, а сред тях и тези за чудовището людоед от Жеводан.

В Западна Европа *сребърният куршум* става *обичайна* практика за унищожаване на вампири¹¹, цитирана като *традиция* и до днес. В българската фолклорна култура също се внушава, че сребърен куршум е единственото, с което може да се ликвидира *някой, който е не-уловим*. Точно затова се споменава сребърен куршум като причина за смъртта на двама от хайдушките войводи в края на XVIII – началото на XIX в.: Делю и Индже. Песните правят връзката *хайдутин – куршум от сребро* устойчива и я употребяват дълго време, но не механично. В българския фолклор идеята се доразвива и усложнява: геро-

убита с куршум, направен от сребърно копче, вещица, която е преобразена в заек, се споменава в Англия в средата на XIX в. (Simpson, Roud/Симпсън, Роуд 2000: 327). През 1903 г. планинец от щата Северна Каролина заявява, че жената на съседа му е мамница и обира млякото на стадото му, окачва на стената неин портрет и го застрелва със сребърен куршум (Kittredge/Кайтридж 1929: 12).

⁸ Според една от легендите той е излят от медальон с изображение на Богородица, според друга – от сребърен потир, благословен от свещеник (Baud'huin, Bonet/Бодуен, Боне 2018; Lavigne/Лавин 2015: 49).

⁹ Посланици на Франция в Османската империя по време на събитията в Жеводан (<https://tr.ambafrance.org/Ambassadeurs-de-France-depuis-1525>); на Англия (вж. Horn/Хорн 1932: 154); на Нидерландия (част от която е Белгия по това време) – <https://www.netherlandsandyou.nl/web/turkiye/about-us>.

¹⁰ Вж. напр. Цветкова/Tsvetkova 1975, Цветкова/Tsvetkova 1981.

¹¹ Факт е, че през целия XIX в. в западния свят се изработват комплекти за унищожаване на вампири, които включват и пистолет, и сребърни куршуми (най-често 3); някои от тях и в наше време се търгуват по аукционите – вж. напр. Barry/Бари 2013.

ят се прочува с това, че *го куршум не лови или стига*¹², понякога *защото си има риза-ризница от свое сребро и злато*¹³; *само куршум от същото сребро*¹⁴, излят от стрелеца лично, може да го улучи смъртоносно.

Песните с мотив „девойка спасява Малта“ и тези от цикъла за Стоян Индже имат множество общи места¹⁵. Едно от тях е сребърният куршум. Той е използван в 14 текста, посветени на Индже¹⁶, но фолклорният герой е поразен от куршум на изрично посочено място в общо 58 песни. Те не са единни в информацията за това къде точно е улучен. По-голямата част от тях – 42, сочат, че е уцелен в *челото между веждите, между двете черни очи*, а 18 – че е ударен в *сърцето*. Два песенни варианта за по-голяма сигурност включват и двата начина на застрелване¹⁷. Тези песни имат няколко сюжета и свързват събитието с различни локуси и хора. В таблицата по-долу е показано в кои случаи кое е мястото на попадение на куршума, а също и при и какви обстоятелства се стреля.

¹² Вж. напр. песен от Странджа, Елховско (Петров/Petrov 2006: № 180).

¹³ Вж. напр. песен от Ковчас, Лозенградско – днес в Турция, зап. в Росеново, Грудовско (Петров/Petrov 2006: №140; Моллов/ Mollov 2006 – 2012):

*Похвалило се Инджето,
Инджето на дюкянчето,
че има риза ризница,
риза ризница сребърна,
дето я куршум не лови,
куршум, мале ле, и барут.*

¹⁴ Вж. напр. Караджов/Karadzhev 1995: 51 – Делю войвода, застрелян с куршум, излят от *взета с измама негова сребърна пара*.

¹⁵ За това изследване са използвани 368 „Песни за Индже войвода“, публикувани от Моллов/Mollov 2006 – 2012. Пълен анализ на общите места между тях и песните за Малта – Генчева/Gencheva 2019: 84 – 89, 252 – 264.

¹⁶ №205 Вн; 180, 185 Сл; 156, 166, 171, 172 Бс; 303 Яб; 323, 328, 346 Бгн; 367, 368 Укр; 240 См. Цитирането на вариантите на песните за Индже е с наша номерация, приложена за улеснение при работата с таблици в EXCEL, използвани за статистическото изследване на текстовете. Съответствието с описателното представяне, дадено от съставителя на сборника, в който са поместени, е показано в Генчева/Gencheva 2019: 324 – 327. Съкращението Бгн означава *България, неуточнено място на записване*.

¹⁷ Двукратното последователно застрелване на Индже войвода, оказва се, не е проблем за информаторите, от които са записвани предания дори и в края на ХХ в., вж. напр. Иванова/Ivanova 1990: 32.

№	Сюжет – Индже е ударен с куршум	в сърцето	в челото	общо
а.	<i>Индже върви из гората, свири/пита/разговаря с нея/вика Кара Колю или минава през нея на път към Гръцкото голямо село, пуква пушка и го удря:</i>	5 ¹⁸	5 ¹⁹	10
б.	<i>Индже казва на Кара Колю да свива байрака, защото е сънувал лош сън; пука пушка и го удря:</i>	-	1 ²⁰	1
в.	<i>Майка му го пита къде ходи, а Вълкан разказва, че варди пътеката, по която ще мине Инджата – да я удари:</i>	-	1 ²¹	1
г.	<i>Индже казва на Кара Колю да развива байраци, да сбира дружина, за да отидат в богатото и лично село Урумкьой/Гръцко село/Маллия/Шаркювлер/Люлебургас/Добруджа/Странджа/Хесекията, за да ограбят хората/богатия грък Димчо/Янко/Никола, но там той/някой го удря:</i>	10 ²²	2 ²³	12
д.	<i>Ранили са Индже в челото между веждите, той хуква да бяга, среща Ирина Граматикова:</i>	1 ²⁴	26 ²⁵	26
е.	<i>Ранили са го в челото между веждите край Урумкьой, дружината му го носи:</i>	-	2 ²⁶	2
ж.	<i>Пашата праща турци да го уловят, те го раняват в челото между веждите; той вижда насън невястата си Пауна, облечена в хайдушки дрехи:</i>	-	1 ²⁷	1
з.	<i>Индже ходи из село, търси богати хора да ги обира; хлопа на Янко да му отвори; той го застрелва:</i>	-	1 ²⁸	1

¹⁸ №219 Хс; 213 Рз; 331 Бгн; 367, 368 Укр.

¹⁹ №57 Вн; 90 Бс; 315 Яб; 247 СтЗ; 337 Бгн.

²⁰ №130 Вн.

²¹ №58 Вн.

²² №202, 203 Шн; 125, 180 Сл; 171 (в този вариант го застрелва Кара Колю, за да му докаже, че е уязвим), 291 Бс; 121 Пд; 91 См (тук е уцелен на тръгване към селото); 346 Бгн; 366 Укр.

²³ №185 Сл; 166 Бс.

²⁴ №175 Бс.

²⁵ 187 Вн; 238 Сл; 2, 24, 29, 37, 39, 54, 77, 84, 168, 175, 198, 292 Бс; 100, 103, 115, 118, 304 Яб; 295 СтЗ; 222 Гб; 327, 335 Бгн; 359, 363, 364 Трц.

²⁶ №1, 3 Бс.

²⁷ №18 Бс.

²⁸ №35 Бс.

№	Сюжет – Индже е ударен с куршум	в сърцето	в челото	общо
и.	<i>Заплакала е гората, че са ранили Индже в челото между веждите:</i>	-	2 ²⁹	2
й.	<i>Колю иска от майка си нейното злато и сребро, за да излее куршум, защото Индже се е похвалил, че носи риза-ризница от сребро и злато и го куршум не лови; пълни си пушката и го застрелва:</i>	1 ³⁰	-	1
к.	<i>По поръка на Индже Кара Колю сбира голяма дружина, за да нападнат Добруджа; като се срещат обаче, му казва, че е сънувал лош сън и ще ги стигне зло; но тръгват. В Добруджа всички се разбягват. Остава само едно бостанджийче, при това болничко, а тънката му пушка – празничка, няма с какво да я напълни. То се люто ядосва, откъсва дюльмя сребърна³¹, пълни с нея пушката бойлия и удря Индже и в бялото сърце, и между черните очи:</i>	1 ³²	1 ³³	1
	Общо:	18	42	58

Застрелването на Индже в народните песни с куршум в челото или в сърцето, след което той остава жив, е недостоверно. Множеството фабули, които включват този детайл във фолклорната история на войводата, поставят акцент върху куршума и имат за цел да го въведат, внушат, наложат и да го обяснят, доколкото могат. Изборът на мястото на поразяването обаче се ръководи от два различни принципа.

Първият от тях има дълга традиция на употреба в нашето песенно творчество и е видим във вариантите, в които войводата е улучен *в челото между веждите, между двете черни очи*. В този случай пес-

²⁹ №305 Яб; 245 СтЗ.

³⁰ №172 Бс.

³¹ *Дюльмя сребърна* – точното значение, което влага в *дюльмя* изпълнителят не ни е известно. Допускаме, че това е турската дума *дюуме (düğme)*, *копче* – консултант по този въпрос: доц. д-р И. Г. Илиев от Пловдивския университет. Вж. и Янчев/Yanchev 1992: 114. Но в средата на XIX в. на българите е известна близка по звучене дума, чийто корен означава *лея, леене* – вж. напр. Павлев/Pavlev 1855: 19. В този случай *дюльмя сребърна* означава сребърна отливка, т. е. може да е копче, но може и да е куршум. За да не променим, макар и непреднамерено, смисъла на съдържанието, по-нататък в текста ще използваме оригиналния израз от песента.

³² № 240 См.

³³ № 240 См.

ните за Стоян Индже следват българския фолклорен модел, в който юнакът / св. Георги побеждава самодивата / Люта Змейна / Сура Ламя, като я удря с копието си / кования си кривак / боздугана си между двете очи и я натиква в черната земя³⁴. Опозицията юнак / човешки свят / цивилизация – самодива / змейна / ламя / планина / природа с времето бива доразвита и изменена до противопоставянето на мъжкото и женското начало изобщо³⁵. От разгледаните по-горе сюжети е видно, че една част от тях представят застрелването на Индже от ясно назован противник именно в човешкия свят – в Урумкьой / Гръцкото село / селото маллия / Добруджа / Хесекията. Когато е ударен в гората или по пътя към селото, не е казано кой го е направил. Обичайното пребиваване на войводата в планината, гората, в дивата природа го поставя на семантично ниво в позицията на самодивата³⁶ и в преобладаващия брой текстове той е уцелен *в челото между веждите, между двете черни очи*. А една от песните илюстрира категорично този процес – когато майката пита Вълкан къде ходи, той отговаря: *в гората, да варди пътеката, по която ще мине Инджата, за да я удари в челото между веждите*³⁷.

Вторият се забелязва по-ясно в тези песни от цикъла за Индже войвода, в които се лее и/или използва сребърен куршум. По-горе беше посочено, че са 14. В три от тях има само намерение да бъде убит войводата³⁸. В три е ударен *в челото между веждите*³⁹, в седем – в

³⁴ Вж. напр. коледните песни от с. Байлово, Софийско, записани от В. Иванов, „Рабро юнак“ и „Троица братя и самодива“ (№ 1 и № 4 в СБНУ/SbNU 1892: 5 – 6; 7 – 8).

³⁵ Вж. напр. коледната песен „Нойчо чобан“ от същото село, в която чобанът се заканва на момата да я удари с кования си кривак между двете черни очи (№ 3 – СБНУ/SbNU 1892: 7). За женската същност на халата и ламята и семантичната им връзка с *женски митологични персонажи*, които в представите на българите са с „*подчертано отрицателна, демонична характеристика*“ вж. напр. Беновска-Събкова/Benovska-Sabkova 1992: 94.

³⁶ Някои схващания за самодивите ги сближават с тези за магьосниците, вампирите и върколаците. За „*употребата в народните песни на „самовила (самодива) в значение на бродница, магесница*“ – Георгиева/Georgieva 1993: 153; за „*черти на „нечист покойник*“ в образа на самодивата“ – Георгиева/Georgieva 1993: 155. Вярването, че самовилите могат да бъдат видени само от хора, родени в събота, през Мръсните дни и в друго критично време, както и от кучета съботници (Георгиева/Georgieva 1993:148), е общо място с традиционните представи на българите за върколака и вампира – вж. за тях Георгиева/Georgieva 1993: 198.

³⁷ № 58 Вн.

³⁸ № 205 Вн; 303 Яб; 323 Бгн.

³⁹ № 185 Сл; 166 Бс; 240 См.

*сърцето*⁴⁰, а в две не е казано къде⁴¹ (общият брой изглежда по-голям, тъй като в текста от Соколовци, Смолянско, №240, присъстват и двата варианта на застрелването). Казано по друг начин, в половината (50%) от песните, в които има сребърен куршум (и в 64% – 7 от 11 песни, в които според текста е използван), той попада в сърцето – както в разказа за звяра от Жеводан. Ризата-ризница и всички други обстоятелства и сюжетни обрати целят единствено да обяснят употребата на специално изработения куршум, за да може измисленото събитие да придобие необходимите картинност и яснота, които да го направят ярко, запомнящо се и лесно за възпроизвеждане в песните. Така погледнат, странният факт на фолклорната смърт на Индже⁴² години преди тя да се случи в реалността⁴³, получава своето обяснение като народна присъда⁴⁴ за бездействието му при обсадата на Караевренската кула и последвалата катастрофа⁴⁵. Потвърждава го и образът на *бостанджийчето*, което го застрелва със *сребърна дюльмя*. Бостанджиите са елитната гвардия на султана, част от еничарския корпус, и охраняват двореца и самия падишах. Сред техните задължения обаче са и гасенето на пожари, и изпълнението на издадените от султана присъди (Садулов/Sadulov 2000: 337). Смятаме, че включването на куршум от сребро в песните за войводата Стоян Индже се случва по искане на този, който е поръчал и *гората да заплаче за него*⁴⁶. Като средство за унищожение в българския фолклор сребърният куршум се появява първо в песенния цикъл за Индже войвода, а впоследствие преминава инцидентно в съществуващите вече песни за Малта и за

⁴⁰ № 180 Сл; 171, 172 Бс; 240 См; 346 Бгн; 367, 368 Укр.

⁴¹ №156 Бс; 328 Бгн.

⁴² Песните я разполагат във времето след Странджанската буна, за която няма единно мнение, но фолклорът в Югоизточна България е категоричен, че тази буна се е случила. Повече за нея: Нейков/Neukov 1985: 56 – 60. Вж. и Иванова/Ivanova 1990: 30.

⁴³ На 17 юни 1821 г. край с. Скулен до р. Прут в Молдавия, вж. напр. Петров/Petrov 1989: 145. За подобно разминаване – между фолклорната смърт на Суворов и историческите свидетелства за нея, вж. Путилов/Putilov 1962: 36.

⁴⁴ За сребърния и теллията куршум и други елементи в песните за Индже, които се осмислят „с оглед на престъплението и наказанието“ вж. Петров/Petrov 1989: 176 – 177.

⁴⁵ За това събитие има множество предания, вж. напр. Нейков/Neukov 1985: 72 – 80.

⁴⁶ За създаването на песните, които показват Индже войвода като народен закрилник, по поръка на идеолозите на Странджанската буна вж. Маджаров, Бояджиева/Madzharov, Boyadzhieva 2001: 178.

Делю войвода⁴⁷, които битуват и се разпространяват в един и същи географски ареал и в една и съща социална среда с песните от цикъла за Индже войвода. Прикрепването на сребърен куршум към песенните биографии на по-късно живели и действали войводи, както и споменаването му в народнопоетични творби извън хайдушката тематика⁴⁸, е по-скоро механично, за поставяне на художествен акцент върху изключителността на героя чрез специалното средство, което враговете му приготвят или се канят да приготвят за него. А включването му в кръга вярвания и практики у българите, свързани с унищожаването на вампири, изглежда повече като късно явление от края на ХХ в. – резултат от външно за народната култура влияние.

Смятаме, че изложеното дотук дава основание да се заключи, че сребърният куршум, с който според публикуваната песен от с. Езерово, Първомайско, малтенци прострелват в челото Силюман паша, не е органична част от песните с мотив „девойка спасява Малта“ и не присъства в първоначалния текст, върху чиято основа са се развили те. Куршумът от сребро се явява общо място между тях и песенния цикъл за Стоян Индже войвода в резултат на съвместното им съществуване в една и съща социална и културна среда.

БИБЛИОГРАФИЯ

Анчев/Anchev 1990: Анчев, А. Въпросник за събиране на материали по фолклорна демонология. Вампир. // *Български фолклор*, 1990, кн. 4, 85 – 92. [Anchev, A. Vaprosnik za sabirane na materiali po folklorna demonologiya. Vampir. // *Balgarski folklor*, 1990, № 4, 85–92.]

⁴⁷ Живял е през втората половина на XVIII в. В песните за него сребърният куршум се появява в предупреждението, което любимата му, Гюлсюме, отправя към войводата: да се пази и да внимава, защото *даръдеренските аяни (му) се канят и/да леят сребърен куршум*, за да го убият, вж. напр. „Делю войвода“// СБНУ/SbNU 1934: 35 – 36, № 71, нотирана от В. Стоин; „Делю войвода брани българите от потурчване“// Райчев, Ангелова/Raychev, Angelova 1973: 181, № 208; „Сребърен куршум за Делю“ I и II// СБНУ/SbNU 2001: 346, № 470 и 471. Късно регистрирано във Видинския край историческо предание споменава сребърен куршум като причина за смъртта и на друг войвода от размирното време в края на XVIII – началото на XIX в., хайдут Велко (Романска/Romanska 1963: 34).

⁴⁸ Вж. напр. „Мъж се обажда на жена си от гроба I“ – Райчев, Ангелова/Raychev, Angelova 1973: 123, № 107; „Не ходи, синко, не ходи“ – там, стр. 237, № 362.

- Анчев/Anchev 1993:** Анчев, А. *Вампирите – измислица или реалност*. София: Хоризонт, 1993. [Anchev, A. *Vampirite – izmislitsa ili realnost*. Sofia: Horizont, 1993.]
- Анчев/Anchev 2008:** Анчев, А. *Вампирите в българския фолклор. Фолклористични и аналитичнопсихологически аспекти*. Плевен: Леге Артис. [Анчев, А. *Vampirite v balgarskiya folklor. Folkloristichni i analitichnopsihologicheski aspekti*. Pleven: Lege Artis, 2008.]
- Barry/Бари 2013:** Barry, R. *A Vampire-killing Kit Goes to Auction* / Fine Books Magazine/17.04.2013. // <<https://www.finebooksmagazine.com/fine-books-news/vampire-killing-kit-goes-auction>>, 17.05.2023.
- Baud’huin, Bonet/Бодуен, Боне 2018:** Baud’huin, B., A. Bonet. *Gévaudan petites histoires de la grande bête. Biographie*. Plombières-les-Bains: Éditions Ex aequo, 2018.
- Беновска-Събкова/Benovska-Sabkova 1992:** Беновска-Събкова, М. *Змеят в българския фолклор*. София: БАН, 1992. [Benovska-Sabkova, Milena. *Zmeyat v balgarskiya folklor*. Sofia: BAN, 1992.]
- Brown/Браун 2000:** Brown, S. *Annihilating Time and Space: The Electrification of the United States Army, 1875–1920*. Т. 1. Santa Cruz: Univ. of California, 2000.
- Guiley/Гайли 2004:** Guiley, R. *The Encyclopedia of Vampires, Werewolves and Other Monsters*. New York, 2004.
- Genep/Генеп 1924:** Genep, A. van. *Le folklore. Croyances et coutumes populaires françaises*. Paris: Librairie Stock. // PDF, <http://classiques.uqac.ca/classiques/genep_arnold_van/le_folklore/le_folklore.html>, 18.03.2024.
- Генчева/Gencheva 2019:** Генчева, С. *Тези чисти българи. Българските народни песни с мотив „Девојка спасява Малта“*. Силистра: Изследователски проекти, 2019. [Gencheva, S. *Tezi chisti balgari. Balgarskite narodni pesni s motiv “Devoyka spasyava Malta”*. Silistra: Izsledovateliski proekti, 2019.]
- Георгиева/Georgieva 1983:** Георгиева, И. *Българска народна митология*. София: Наука и изкуство, 1983. [Georgieva, Ivanichka. *Balgarska narodna mitologiya*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1983.]
- Grant/Грант 1877:** Grant, J. *The Queen’s Cadet and Other Tales*. London: George Routledge and Sons, 1877.
- Димитрова/Dimitrova 2013:** Димитрова, Ц. *Вампир*. // Ярослав Отчешек, Я., В. Баева и кол. *Slovník termínů slovesného folkloru. Bulharsko. Речник на термините от словесния фолклор*. България. Прага-София, Етноложки институт – АН на ЧР, ИЕФЕМ-БАН,

2013. [Dimitrova. Ts. Vampir.// Otchenashek, Y., V. Baeva et al. *Slovník termínů slovesného folkloru. Bulharsko. Rečník na terminite ot slovesniya folklor. Bulgaria. Praga – Sofia: Etnolozhki institut – ChR, IEFEM – VAN, 2013.*]
- Иванова/Ivanova 1990:** Иванова, Е. Преданията за Индже – мит, история, фолклор. // *Българска етнография*, 1990, кн. 3, 30 – 36. [Ivanova, Evgeniya. Predaniyata za Indzhe – mit, istoriya, folklor.// *Balgarska etnografia*, 1990, No3, 30 – 36.]
- Караджов/Karadzhov 1995:** Караджов, В. *Истината за родопските българи*. София: Дакер, 1995. [Karadzhov, V. *Istinata za rodopskite balgari*. Sofia: Daker, 1995.]
- Кане/Кейн 1859:** Kane, P. *Wandering of an Artist among the Indians of North America*. London: Longman, Brown, Green, Longmans and Roberts, 1859.
- Kretchik/Кречик 2016:** Kretchik, W. *Eyewitness to Chaos. Personal Accounts of the Intervention in Haiti, 1994*. Linkoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 2016.
- Lavigne/Лавин 2015:** Lavigne, G. de. *Les chiens célèbres reels et fictifs (et les autres) dans l'art, la culture et l'histoire*. Raleigh: Lulu.com, 2015.
- Маджаров, Бояджиева/Madzharov, Boyadzhieva 2001:** Маджаров, П., С. Бояджиева. *Животът на източнотракийските българи в техните песни и разкази*. София: АИ „Проф. М. Дринов“, 2001. [Madzharov, P., S. Boyadzhieva. *Zhivotat na iztochnotrakiyskite balgari v tehните pesni i razkazi*. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 2001.]
- Маринов/Marinov 1981:** Маринов, Д. *Избрани произведения. Т. I. Народна вяра и религиозни народни обичаи*. София: Наука и изкуство, 1981. [Marinov, D. *Izbrani proizvedeniya. T. I. Narodna vyara i religiozni narodni obichai*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1981.]
- Мелетински/Meletinski 1990:** *Мифологический словарь*. Ред. Мелетинский, Э. М. Москва: Советская энциклопедия, 1990. [*Mifologicheskiy slovar'*. Red. E. M. Meletinskiy. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1990.]
- Петров/Petrov 1989:** Петров, М. *Стоян Индже войвода в живота, народните песни и литературата*. София: Отечествен фронт, 1989. [Petrov, M. *Stoyan Indzhe voyvoda v zhivota, narodnite pesni i literaturata*. Sofia: Otechestven front, 1989.]
- Путилов/Putilov 1962:** Путилов, Б. *Русская историческая песня. // Народные исторические песни*. Вступит. статья, подготовка текста и примечания Б. Н. Путилова. Москва – Ленинград: Советский пи-

- сатель, 1962, 5 – 56. [Putilov, B. Russkaja istoricheskaja pesnja. // *Narodnye istoricheskie pesni*. Vstupit. stat'ja, podgotovka teksta i primechanija B. N. Putilova. Moskva – Leningrad: Sovetskij pisatel', 1962, 5 – 56.]
- Robert/Роберт 2022:** Robert, L. *La bête du Gévaudan ou la construction d'une légende autor d'une animal antropophage ayant sévi au XVIII siècle*. // <<https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-03921856>>, 17.05.2023.
- Романска/Romanska 1963:** Романска, Ц. Българските народни исторически предания. // *Българско народно творчество. Т. 11. Народни предания и легенди*. Отбрали и ред. Ц. Романска и Е. Огнянова. София: Български писател, 1963. [Romanska, Ts. Balgarskite narodni istoricheski predaniya. // *Balgarsko narodno tvorchestvo. T. 11. Narodni predaniya i legendi*. Otbrali i red. Ts. Romanska i E. Ognyanova. Sofia: Balgarski pisatel, 1963.]
- Садулов/Sadulov 2000:** Садулов, А. *История на Османската империя XIV–XX век*. Велико Търново: Фабер, 2000. [Sadulov, A. *Istoriya na Osmanskata imperiya XIV–XX vek*. Veliko Tarnovo: Faber, 2000.]
- Simpson, Roud/Симпсън, Роуд 2000:** Simpson, J., S. Roud. *A Dictionary of English Folklore*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2000.
- Старева/Stareva 2005:** Старева, Л. *Български обичаи и ритуали. Раждане, сватба, сбогуване*. София: Труд, 2005. [Stareva, L. *Balgarski obichai i rituali. Razhdane, svatba, sboguvane*. Sofia: Trud, 2005.]
- Токарев/Tokarev 1982:** Токарев, С. А. (ред.). *Мифы народов мира. Т. II*. Москва: Советская энциклопедия, 1982. [Tokarev. S. A. (red.) *Mify narodov mira. T. II*. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1982.]
- Троева-Григорова/Troeva-Grigорова 2003:** Троева-Григорова, Е. *Демоните на Родопите*. София: Междунар. център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия, 2003. [Troeva-Grigорова, E. *Demonite na Rodopite*. Sofia: Mezhdunar. tsentar po problemite na maltsinstvata i kulturnite vzaimodeystviya, 2003.]
- Троева-Григорова/Troeva-Grigорова 2008:** Троева-Григорова, Е. *Вампир. // Митология на човешкото тяло. Антропологичен речник*. Ред. М. Георгиев. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2008. [Troeva-Grigорова, E. *Vampir. // Mitologia na choveshkoto tyalo. Antropologichen rechnik*. Red. M. Georgiev. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 2008.]
- Wilson/Уилсън 2019:** Wilson, M. *Antibiotics. What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2019.

- Fabre/Фабре 1901:** Fabre, F. *La bête du Gévaudan en Auvergne*. Saint-Flour: Impr. de H. Boubounelle, 1901.
- Farber/Фарбер 1998:** Farber, P. *The Micro Silver Bullet*. Houston: Professional Physicians Pub, 1998.
- Hendrix/Хендрикс 1994:** Hendrix, L. *The Slouters' History of Schoharie County*. Schoharie, NY: Schoharie County Historical Society, 1994.
- Horn/Хорн 1932:** Horn, D. B. *British Diplomatic Representatives 1689 – 1789*. Camden 3d ser., Vol. 46. London: Offices of the Society, 1932.
- Цветкова/Tsvetkova 1975:** Цветкова, Б. (ред.) *Френски пътеписи за Балканите XV – XVIII в.* Съст. и ред. Б. Цветкова. София: Наука и изкуство, 1995. [Tsvetkova, B. (red). *Frenski patepisi za Balkanite XV – XVIII v.* Sofia: Nauka i izkustvo, 1995.]
- Цветкова/Tsvetkova 1981:** Цветкова, Б. (съст.). *Френски пътеписи за Балканите XIX в.* Съст. и ред. Б. Цветкова. София: Наука и изкуство, 1981. [Tsvetkova, B. (sast.). *Frenski patepisi za Balkanite XIX v.* Ed. Bistra Tsvetkova. Sofia: Nauka i izkustvo, 1981.]

ИЗТОЧНИЦИ

- GF/ГФ 1765a:** Gazette de France № 21/15.03.1765.
- GF/ГФ 1765b:** Gazette de France № 44/03.06.1765.
- GF/ГФ 1767:** Gazette de France № 54/06.07.1767.
<<https://www.netherlandsandyou.nl/web/turkiye/about-us>>, 16.03.2023.
<<https://tr.ambafrance.org/Ambassadeurs-de-France-depuis-1525>>, 16.03.2023.
- MWD/МУД:** Merriam Webster Dictionary – www.merriam-webster.com/dictionary/silver%20bullet#h1 [17.05.2023].
- NYCG/НЙСГ 1940:** New York City Gide. New York, 1940.
- TLM/ТЛМ 1765:** The London Magazine or Gentleman's Monthly Intelligencer for May 1765.
- Ангелов/Angelov 1895:** Тълкувания на природни явления, различни народни вярвания и прокобявания. От Битолско. Съобщава Г. В. Ангелов. // *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. Кн. XII. София: Министерство на народното просвещение, 1895. [Talkuvaniya na prirodni yavleniya, razlichni narodni vyarvaniya i prokobyavaniya. Ot Bitolsko. Saobshtava G. V. Angelov. // *Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina*. T. XII. Sofia: Ministerstvo na narodnoto proshveshtenie, 1895.]
- Блъсков/Blaskov 1907:** Блъсков, И. *Спомени из ученическия, учителския и писателския ми живот*. София: Св. Синод на Бълг. църква,

1907. [Blaskov, I. *Spomeni iz uchenicheskiya, uchitelskiya i pisatelskiya mi zivot*. Sofia: Sv. Sinod na Balg. tsarkva, 1907.]
- Герлах/Gerlah 1976:** Герлах, С. *Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград*. Преводач: М. Киселинчева. София: Отечествен фронт, 1976. [Gerlah, S. *Dnevnik na edno putuvane do Osmanskata porta v Tsarigrad*. Prevodach: M. Kiselincheva. Sofia: Otechestven front, 1976.]
- Калоянов/Kaloyanov 1992:** Калоянов, А. *Славите ли Млада бога? Всичко за празника Коледа, 72 коледни песни и 4 коледарски благословию*. В. Търново: Слово, 1992. [Kaloyanov, A. *Slavite li Mlada Boga? Vsichko za praznika Koleda, 72 koledni pesni i 4 koledarski blagoslovii*. V. Tarnovo: Slovo, 1992.]
- Матов/Matov 1893:** Тълкувания на природни явления, различни народни вярвания и прокобявания. От Велес. Доставя Д. Матов.// *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. Кн. IX. София: Министерство на народното просвещение, 1893. [Talkuvaniya na prirodni yavleniya, razlichni narodni vyarvaniya i prokobyavaniya. Ot Veles. Dostavya D. Matov.// *Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina*. T. IX. Sofia: Ministerstvo na narodnoto prosheshtenie, 1893.]
- Нейков/Neukov 1985:** Нейков, Б. *Факийско предание. Сбирки от народния живот*. София: Български писател, 1985. [Neukov, B. *Fakiysko predanie. Sbirki ot narodniya zivot*. Sofia: Balgarski pisatel, 1985.]
- Павлев/Pavlev 1855:** Павлев, М., А. Живков. *Речник на думи турски и гръцки в езика български*. Сбран от г-на Михаила Павлева, а наредил и отпечатил Александр Т. Живков, Плевнянин. Букурещ, 1855. [Pavlev, M., A. Zhivkov. *Rechnik na dumii turski i gratski v ezika balgarski*. Sbran ot g-na Mihaila Pavleva, a naredil i otpechatil Aleksandr T. Zhivkov, Plevnyanin. Bukuresht, 1855.]
- Петров/Petrov 2006:** Петров, М. *Народни песни за Индже войвода*. София: Захарий Стоянов, 2006. [Petrov, Milyu. *Narodni pesni za Indzhe voyvoda*. Sofia: Zahariy Stoyanov, 2006.]
- Райчев, Ангелова/Raychev, Angelova 1973:** *Народни песни от Средните Родопи*. Записал А. Райчев. Студия, съставяне, обработка и коментар Р. Ангелова. София: БАН, 1973. [Narodni pesni ot Srednite Rodopi. Zapisal A. Raychev. Studia, sast., obrabotka i komentar R. Angelova. Sofia: BAN, 1973.]
- СБНУ/SbNU 1892:** *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. Кн. VIII. София: Министерство на народното просвещение,

1892. [*Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina*. Т. VIII. Sofia: Ministerstvo na narodnoto prosveshtenie, 1892.]
- СБНУ/SbNU 1934:** *Сборник за народни умотворения и народопис*. Кн. XXXIX. Родопски песни. София: Изд. на БАН, 1934. [*Sbornik za narodni umotvoreniya i narododpis*. Т. XXXIX. Rodopski pesni. Sofia: Izd. na BAN, 1934.]
- СБНУ/SbNU 1956:** Народни песни на малоазийските българи в Новопазарско. // *Сборник за народни умотворения и народопис*. Кн. XLVII. София, Изд. на БАН, 1956. [*Narodni pesni na maloaziyskite balgari v Novopazarsko*. // *Sbornik za narodni umotvoreniya i narododpis*. Т. XLVII. Sofia: Izd. na BAN, 1956.]
- СБНУ/SbNU 2001:** *Сборник за народни умотворения и народопис*. Кн. LXI. Български хайдушки и революционен фолклор. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2001. [*Sbornik za narodni umotvoreniya i narododpis*. Т. LXI. Balgarski haydushki i revolyutionsionen folklor. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 2001.]
- Моллов/Mollov 2006 – 2012:** *Български фолклорни мотиви*. Т. V. Исторически песни. Съст. Тодор Моллов. Варна, LiterNet, 2006 – 2012. [*Balgarski folklorni motitvi*. Т. V. Istoricheski pesni. Sast. T. Mollov. Varna: LiterNet, 2006 – 2012.]
- Янчев/Yanchev 1992:** Янчев, Михаил. *Турско-български речник*. София: Просвета, 1992. [*Yanchev, Mihail. Tursko-balgarski rechnik*. Sofia: Prosveta, 1992.]